

स्वामीकार्तिक खापर गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ४

संख्या: १३

मिति: २०७७/०३/१७

भाग-१

स्वामीकार्तिक खापर गाउँपालिका

बालश्रममुक्त पालिका घोषणा कार्यविधि ऐन, २०७७

बालश्रममुक्त पालिका घोषणा कार्यविधि ऐन, २०७७

प्रस्तावना:

नेपालको संविधान धारा ३९ (४) मा कनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्य जोखिमपूर्ण काममा लगाउन नपाइने व्यवस्था रहेको छ । साथै संविधानले प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा,स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खेलकुद, मनोरन्जन तथा सर्वांगिण व्यक्तित्व विकासका साथै प्रारम्भिक बाल विकास तथा बाल सहभागिताको हक प्रत्याभूत गरेको छ । प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकूल न्याय तथा जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने गरी बालबालिकाको संवैधानिक हकको व्यवस्था समेत गरेको छ ।

बालश्रम (निषेध तथा नियमित गर्ने) ऐन, २०५६ मा अठार वर्षे नगरेका बालबालिकालाई काममा लगाउन नपाउने व्यवस्था छ । श्रम ऐन, २०७४ को दफा ५ मा कसैले पनि बालबालिकालाई कानून विपरित हुने गरी काममा लगाउन नपाउने व्यवस्था छ । यसैगरी बालश्रम निवारण सम्बन्धी राष्ट्रिय गुरुयोजना (२०७५-८६) ले वि.सं. २०७९ सम्ममा निरूपित तथा शोषणयुक्त बालश्रम तथा वि.सं. २०८२ सम्म सबै प्रकारका बालश्रमको अन्त्य गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा गरिएका प्रतिवद्रताको कार्यान्वयनका लागी गाउँपालिका तहबाट बालश्रमको अन्त्य गर्दै राष्ट्रलाई बालश्रम मुक्त गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

श्रम ऐन, २०७४ को दफा १८१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायको कार्यविधि (विधेयक) तयार गरेको छ ।

परिच्छेद -१

१.प्रारम्भिक:

१.संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस कार्यविधि को नाम "बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणा कार्यविधि २०७७" रहेको छ ।

२. यो कार्यविधि गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:

(क) "बालबालिका" भन्नाले अठार वर्षे उमेर पुरा नगरेको व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ ।

(ख) "मन्त्रालय" भन्नाले श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय सम्झनुपर्छ ।

(ग) "बालश्रमिक" भन्नाले जबरजस्ती वा बाध्यकारी वा जोखिमपूर्ण वा निकृष्ट वा शोषणयुक्त प्रकृतिको वा प्रचलित कानून विपरीत श्रममा संलग्न भएका बालबालिका सम्झनुपर्छ ।

(घ) "गाउँपालिका" भन्नाले संविधान बमोजिम स्थापना भएको स्वामीकार्तिक खापर गाउँपालिकालाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद — २

उद्देश्य र लक्षित समुह

३. उद्देश्य:

गाउँपालिकालाई बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्ने कार्यमा सहजता एवम् एकरूपता ल्याउन तथा गाउँपालिकालाई दिगो रूपमा बालश्रम मुक्त बनाउन सहयोग पुर्याउदै मुलुकलाई बालश्रम रहित बनाउनु ।

४. लक्षित समुह:

बालश्रम (निषेध तथा नियमित गर्ने) ऐन, २०५६ तथा बालश्रम निवारण सम्बन्धी राष्ट्रिय गुरुर्योजना (२०७५-०८५) बमोजिम बालश्रमको दायरामा परेका र पर्न सक्ने सबै गाउँपालिका देहाय बमोजिमको क्षेत्र एवम् यस्तै अन्य क्षेत्रमा संलग्न बालबालिकालाई यस कार्यविधि (विधेयक) ले लक्षित गरेको छ ।

- (१) घरेलु बालश्रम
- (२) बाल भरियाँ
- (३) कृषि बालश्रम
- (४) लागु पदार्थ सङ्कलन, बेचबिखन तथा ओसारपसारमा संलग्न बालश्रम,
- (५) बुनाई बालश्रम
- (६) ईट्टा उद्योगको बालश्रम
- (७) खानी क्षेत्रको बालश्रम,
- (८) मनोरन्जन क्षेत्रको बालश्रम (यौन शोषण समेत) ,
- (९) यातायात क्षेत्रको बालश्रम,
- (१०) जरी तथा बुट्टा भराईमा संलग्न बालश्रम,
- (११) छिमकी देशमा पुर्याईएका बालश्रम,
- (१२) यान्त्रिक वा रसायनिक क्षेत्रमा काम गर्ने बालश्रम,
- (१३) माग्ने काम गरिरहेका बालश्रम,
- (१४) सडक व्यापारमा संलग्न बालश्रम,
- (१५) जडीबुटी संकलन गर्ने बालश्रम ,
- (१६) भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रको बालश्रम तथा

(१७) होटल रेस्टुरेन्टका बालश्रम ।

परिच्छेद ३

बालश्रम मुक्त घोषणा सूचक

देहाय बमेजिमका सूचकहरू बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागि न्यूनतम मापदण्डको रूपमा रहनेछन् ।

५. अध्यावधिक तथ्याङ्क र अभिलेखिकरण:

- (क) गाउँपालिकाले प्रत्येक वडामा जन्मेका सबै बालबालिकाको पहिचान सहितको जन्म दर्ताको विवरण
- (ख) बालबालिकाको परिवारको आर्थिक अवस्था सहितको विवरण
- (ग) बालबालिकाको अवस्था सम्बन्धी अध्यावधिक स्थितिपत्र (Status Pepar) प्रकाशन,
- (घ) गाउँपालिका स्थित बालश्रमसँग सम्बन्धित विभिन्न सरोकारवालाहरूको (स्थानीय प्रशासन, विद्यालय, विज्ञ, बालश्रम, विरुद्ध काम गर्ने गैर सरकारी संस्था, कलव, हेल्पलाईन वा हटलाईन आदि) नक्साङ्कन अभ्यास (Mapping Exerise) र
- (ङ) बालबालिका सम्बन्धी प्रकरण (क) देखि (घ) सम्मका विवरण र नक्साङ्कन अभ्यासको अभिलेखिकरण ।

६. बालश्रम निवारण नीति:

गाउँपालिकामा बालश्रम निवारणको छुट्टै नीति वा बालबालिकाको हित सम्बन्धी व्यवस्था अन्य नीतिमा समावेश ।

७. बालश्रम निवारणका लागि कार्यक्रम सञ्चालन:

- (क) बालश्रम निवारण सम्बन्धी चेतनामूलक र मनोपरामर्श कार्यक्रम,
- (ख) बालश्रमिक सम्बद्ध परिवारका लागि बैकल्पिक आय आर्जनका कार्यक्रम,
- (ग) विद्यालय उमेर पुरा भएका तर पढाई अनियमित भएका (१५ देखि १८ वर्ष सम्मका) बालश्रमिकका लागि सिपमूलक कार्यक्रम ,
- (घ) स्थानीय स्तरमा क्रियाशील संघ संस्था, नागरिक समाज एवम् व्यवसायीहरू लक्षित बालश्रम सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम,
- (ङ) बालश्रम हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्रहरूबाट बालश्रम नराख्ने प्रतिवद्धता जाहेर गरिएको पत्र वा अन्य दस्तावेज र
- (च) बालश्रम विरुद्ध प्रतिवद्ध एवं सक्रिय संघ संस्था तथा व्यवसायीलाई प्रेरसाहन तथा सम्मान कार्यक्रम ।

८. बालश्रम निवारणका लागि आवश्यक साधन श्रोत र

- (क) बालश्रम निवारणको लागि बजेट विनियोजन र
- (ख) बालबालिकाको क्षेत्र हेर्ने गरी गाउँपालिका तहमा कर्मचारी वा शाखाको व्यवस्था

९. संस्थागत व्यवस्था:

- (क) बालश्रम निवारणका लागि सक्रिय बाल क्लव र अन्य सञ्जालहरूको विकास,
- (ख) बालबालिका ऐन २०७५ ले व्यवस्था गरे बमोजिमको बाल अधिकार समितिको व्यवस्था र

(ग) उद्धार गरिएका बालबालिकालाई राख्नको लागि अल्पकालिन संरक्षण केन्द्रको व्यवस्था ।
नोट: यस प्रयोजनका लागि अल्पकालिन संरक्षण केन्द्र गाउँपालिका स्वयंमले निर्माण गर्न सक्ने वा सम्बद्र संघ संस्था वा छिमेकी गाउँपालिकासँगको समन्वय र सहकार्यमा समेत व्यवस्था गर्न सक्ने ।

१०. बालश्रम अनुगमन तथा कारवाहीको लागी संयन्त्र:

(क) गाउँपालिका अर्न्तगत विभिन्न क्षेत्रमा अनुगमन गरी बालश्रम भए नभएको एकीन गर्ने बालश्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्र गठन,

(ख) बालश्रम सम्बन्धमा निरन्तर अनुगमन तथा बालश्रममा रहेका वा बालश्रममा पर्ने सक्ने जोखिममा रहेका बालबालिकाको उद्धार

नोट: यसरी उद्धार गरिएका बालबालिकालाई यस कार्यविधिको दफा ९ (ग) बमोजिम स्थापना गरिएको अल्पकालिन संरक्षण केन्द्रमा राख्न पर्नेछ ।

(ग) बालश्रम राख्ने दोषीलाई कानूनी कारवाहीको सिफारिस गरिने छ ।

११. शिक्षाको अवस्था:

(क) विधालयमा बालबालिकाको भर्ना, कक्षामा नियमितता, सिकाइ उपलब्धीमा गुणत्मक प्रगति जस्ता विषयमा प्रत्येक विधालयद्वारा तयार भएको विवरण,

(ख) विधालय जाने उमेरका बालबालिकाको विधालयमा भर्ना दर कम्तीमा ९५ प्रतिशत

(ग) विधालय छोड्नेको र घट्दो ।

१२. सहयोग, समन्वय र सहकार्यको व्यवस्था:

(क) गाउँपालिकाले सकारोकालवाला निकाय, विधालय, रोजगारदाता, श्रमिक संगठन, नागरिक समाज, गैरसरकारी संघ संस्थासँग बालश्रम निवारणका लागि गर्नुपर्ने सहयोग, समन्वय र सहकार्यका लागि भएका पत्राचार, छलफल, बैठक तथा यस्तै अन्य विषय ।

परिच्छेद ४

श्रोतको व्यवस्था तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन

१३. बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागी श्रोतको व्यवस्था:

(क) प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा विनियोजित रकम,

(ख) गैर सरकारी संस्था तथा अन्य विकास साझेदार वा अन्य श्रोतबाट प्रचलित कानून बमोजिम प्राप्त सहयोग रकम र

(ग) उपदफा (१) र (२) मा उल्लेख भए बमोजिमको श्रोत बाहेक नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार प्रचलित कानून बमोजिम उपलब्ध गराउने रकम ।

१४. घोषणा भएका वा बालश्रम मुक्त गाउँपालिका अनुगमन तथा मूल्यांकन:

(१) राष्ट्रियस्तरको समग्र अनुगमन तथा मूल्यांकन बालश्रम निवारण सम्बन्धी राष्ट्रिय गुरुयोजना (२०७५-८५) को व्यवस्था बमोजिमको अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिले वा समितिले तोके बमोजिमको संयन्त्रले गर्न सक्नेछ ।

(२) सम्बन्धित प्रदेशले आफ्नो प्रदेश भित्रका गाउँपालिकाहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि छुट्टै संयन्त्र बनाउन सक्नेछ ।

- (३) सम्बन्धित गाउँपालिकाले घोषणा कार्यान्वयनको अवस्था अनुगमनका लागि छुट्टै संयन्त्र बनाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ५

विविध

१५. सूचक थप गर्न सकिने: यो कार्यविधिकाको मूल भावना र मर्म विपरित नहुने गरी स्थानीयस्तरको विवधता अनुरूप सम्बन्धित पालिकाले अतिरिक्त सूचक बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

१६. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस कार्यविधिमा उल्लेख नभएका विषयहरू प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछन् ।

१७. बाधा अड्काउ फुकाउन सक्ने: यो कार्यविधि कार्यान्वयनको क्रममा कुनै बाधा अड्काउ परेमा मन्त्रालयले फुकाउन सक्नेछ ।

आज्ञाले
अमर बहादुर रोकाया
नि.प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत